

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' משפטים-שקלים תשפ"א | גליון מס' 226
הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' יתרו, כ"ג שבט תשפ"א

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

עִמְדָה בְּקִרְיַת עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת

מהו הפסד היוצא ממתן עדיפות לעשרת הדברות יותר משאר מצוות? | האם נכון לקבוע אמירת עשרת הדברות בכל יום? והאם יש חילוק בין אמירתם בציבור לאמירה ביחידות? | כיצד ינהג הנמצא במקום שאין הציבור נוהג כהלכה? | האם ניתן לסמוך על כתבי-יד הראשונים שנתגלו, לקבוע הלכה למעשה?

מן השמים, אין לו חלק לעולם הבא, כמבואר במשנה (סנהדרין צ ע"א), ואין הבדל בין מי שמכחיש את התורה בכללה, לבין המכחיש פסוק אחד מן התורה, וכמבואר בגמרא (שם צט ע"א) שהאומר כי כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שמושה מפי עצמו אמרו, אין לו חלק לעולם הבא. ולכן אם יחשבו אנשים שרק עשרת הדברות הן אלו עיקר התורה שלנו ואילו היתר לא, הרי אנו מכשילים את האנשים ושלא יהיה להם חלק לעולם הבא, ולכן כתב הרמב"ם שראוי לסתום כל הפתחים המביאים לאמונה רעה זו, שלכן בטלו קריאת עשרת הדברות בכל יום, מפני תרעומת המינים.

קביעות אמירתם ביחידות

גם רבינו האריז"ל גילה דעתו בעניינים אלו, כפי שהביא מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' א אות ח) שאין לומר עשרת הדברות אפילו ביחיד, שכתב בספר הכונות המתוקן (דף א), שהיה נוהג לומר בכל בוקר קודם התפלה פרשת המן ועשרת הדברות וכיוצא בפרשיות אחרות. והאריז"ל מנע מתלמידו מהר"ח ויטאל, ובפרט בעשרת הדברות, שהרי חז"ל ביטלו אמירתם מפני תרעומת המינים, שלא יאמרו אין ח"ו תורה שווה כעשרת הדברות, ומי זה יערב אל לבו לחוק המינין ולנהוג מה שבטלו חז"ל בגמרא. וכן בקונטרס לדוד אמת (סי' ז) כתב החיד"א שהאריז"ל לא ניחא ליה במנהג לעמוד בעשרת הדברות.

כמורה הלכה בפני רבו

גם הגאון רבי אליהו ישראל - רבה של ירושלים לפני כמאתיים שנה - בשו"ת קול אליהו (סי' ה) כתב שהעומד בעת קריאת עשרת הדברות, אם יש שם בבית הכנסת תלמיד-חכמים גדולים מהם בתורה, והם יושבים, ובא אחד ועומד, חייב בנידוי, שמראה יוהרא בפניהם כמבואר בגמרא (בבא קמא פא ע"ב). ויש ללמוד מדבריו מכל-שכן כאשר גדול הדור המופלג בחכמת התורה יותר מכל חכמי הדור, מורה ובא שאין לעמוד, אף באותן קהילות שנהגו לעמוד, הסותר הוראותיו הריהו כמורה הלכה בפני רבו. וכמה צריך ליזהר בכבודה של תורה יותר מאשר יש ליזהר בכבוד האבות הזקנים בחו"ל לכבד מנהגם, ויותר חשוב שאדם לא יראה כמורה הלכה בפני רבו, ויזהר בכבודה של תורה.

שאלה: בפרשיות התורה בהן קוראים עשרת הדברות, האם הציבור היושבים בעת קריאת-התורה צריכים לעמוד כשקוראים את עשרת הדברות, או מוטב שימשיכו לשבת?

החשש מפני תרעומת וטענות המינים

תשובה: בגמרא (ברכות יב ע"א) אמרו: ביקשו לקבוע אמירת עשרת הדברות בכל יום, כשם שקראו אותם בבית-המקדש, אלא שכבר בטלום ולא הניחו חכמים לקרותן, מפני תרעומת המינים. ופירש רש"י: כדי שלא יאמרו המינים לעמי הארץ שאין שאר התורה אמת, וכביכול משה מפי עצמו אמרם, ו"הוכחה" לך, שהרי אין קוראים בכל יום אלא עשרת הדברות, מה שאמר הקב"ה ושמענו מפיו בסיני (ראה רש"י שמות כ א ממכילתא, רמב"ן שם ז. וכן מגדים חדשים ברכות שם). וכן מבואר בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה): מפני טענת המינים, שלא יהיו אומרים כי אלו לבדן ניתנו למשה בסיני.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קפד, ח"ג סי' רפט) נשאל מהו לומר עשרת הדברות בשחרית בבית-הכנסת, והשיב שאסור לעשות כן, וכבר בטלוה מפני תרעומת המינים. וכן פסק מרן הבית יוסף (או"ח סי' א) שבציבור יש למנוע אמירת עשרת הדברות בכל יום. והיינו שבציבור אין לעשות עדיפות כל שהיא לעשרת הדברות יותר משאר קריאת התורה, כדי שלא לתת פתחון פה למינים.

וכמו כן, אם נעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, זה יחזק טענת המינים שיאמרו להמון העם: ראו שרק בזה עומדים כי רק אלו לבדן ניתנו למשה בסיני. ומכיון שאנו נוהגים לשבת בעת קריאת התורה, וכמו שפסק בשו"ע (סי' קמו ס"ז), אין ראוי לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, שלא להראות שום עדיפות לעשרת הדברות.

תשובת הרמב"ם מכתב-יד

וכך מבואר בתשובת הרמב"ם (הוצאת פריימן, ירושלים תרצ"ד, סי' מו), שם נשאל האם ראוי למנוע מנהג המקומות שנהגו לעמוד בקריאת עשרת הדברות, והשיב שיש לבטל מנהג זה, בהיות שמגיע מזה הפסד אמונותינו, שיבואו לחשוב ולהאמין שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר התורה, וזה דבר קשה עד מאד, שהאומר אין תורה

אמינות כתב-יד הראשונים שנתגלו

הן אמת שבשו"ת ציץ אליעזר - להגאון רבי אליעזר יהודה וולדנברג (חי"ז סי' כו) רוח אחרת עמו, ולטענתו אפשר לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, שאחרי שראינו בתשובת הרמב"ם, מי אמר שו אכן תשובת הרמב"ם, אולי הגיעה אלינו מאיזו גניזה, ואין לזה תוקף הלכתי. והסתייע מדברי החזון איש (או"ח סי' לט סק"ו, סי' סז סק"ב) שכתב כי צריך עיון אם אפשר לסמוך על תשובות הראשונים הנדפסים מחדש בימינו, שכבר הפסיקה המסורת בינינו, ואין אנו יודעים מי הם המעתיקים. ולכן מפקפק הציץ אליעזר האם אכן הרמב"ם כתב שאין לעמוד בקריאת עשרת הדברות. גם בשו"ת יחיה דעת - להג"ר יצחק חזן, חבר ביה"ד הגדול, מגדולי רבני מרוקו (ח"ג או"ח סי' יג) כתב ליישב מנהג מרוקו שעומדים בעת קריאת עשרת הדברות, שזהו היפך ממה שכתב בתשובת הרמב"ם.

אולם במחילה מכבודו של פאר הדור והדרו הגאון החזון איש, וכן מכבודו של הרב ציץ אליעזר, כל תשובותיהם של רבותינו גדולי האחרונים מלאים בתשובות כתב-יד מהראשונים, מביאים אותם וסומכים עליהם הלכה למעשה. ומפורסמים דברי החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' נו) שאף על פי שמרן בשולחן ערוך (או"ח סי' קנא סי"ב) שיש לזהר מלהשתמש בעליה שעל גב בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, ויש להסתפק בשאר תשמישים אם מותר להשתמש שם, כפי שכתב מהר"ם בתשובה, והמרדכי (שבת יא ע"א) מסתפק בזה, ולכן מרן בשו"ע החמיר בזה, מכל מקום כעת שנדפסו שו"ת פאר הדור להרמב"ם (סי' עד) שם כתב שמותר לדור בעלייה שעל גבי בית-הכנסת, ורק שבית-הכסא וכיו"ב לא יהא מעל גבי ארון-הקודש, אך עצם מגורים מעל גבי בית הכנסת מותר. והוסיף החיד"א כי אפשר שאילו מרן השו"ע - גדול הפוסקים שלנו - היה רואה תשובת הרמב"ם, היה קובע הלכה כמותו. ולפי זה גם אנו סומכים על תשובת הרמב"ם שכתב שאסור לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות.

ישיבה בין העומדים

וכן כתב בספר שיעורי הגר"ש אלישיב (ברכות יב ע"א), שאף על פי שכמה אחרונים התירו לעמוד כיום בעשרת הדברות, העיקר כמו שכתב הרמב"ם שאין לעמוד, ואפילו אם כל הציבור עומדים, לא יעמוד עמהם, שהם עושים שלא כדין. וכן כתב בשמו בספר פניני אי"ש (חג השבועות), שאפילו אם הציבור כולו עומד, לא יעמוד עמהם, ומה שאמרו (מסכת דרך ארץ רבה סוף"ז, וזוטא סוף"ה): "לא יהיה אדם יושב בין העומדים, ולא עומד בין היושבים וכו', כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות", לא שייך כאן, שהם הרי עושים שלא כדין במה שעומדים. ומה שאמרו שיש עצה לעמוד קודם קריאת התורה, אין צריך לחפש עצות לזה, אלא לנהוג כפי ההלכה.

חיזוק הדת בשמירת ההלכה

ויש ליתן לב, כי בדורות הקודמים, היו בעיקר כמה מגאוני אשכנז שחששו מאד מכל שינוי מנהג. היתה אז ההשכלה - לפני מאתיים וחמישים שנה - והלכה והתפשטה ורבים נמשכו אחרי ההשכלה,

ולכן עמדו על כל מנהג שיש, וראו בכך חיזוק עמודי התורה, להחזיק במנהגים שפעמים אפילו מעט אינם כפי שורת ההלכה, היו נלחמים לשמור על המנהגים. וזה היה שייך אז, בזמן החתם סופר, אולם בזמנינו אין חשש זה ונראה באמת להיפך, כי רואים רבים מדלת העם שמסתפקים בשמירת מסורת, ואדרבה, כל אחד כפי שנדמה לו נכחו, זו המסורת שלו, וכאשר מעוררים אותו שאין תוקף למנהג זה, אפילו הכי ממשיכים הם במנהגים. וכעת, אדרבה, יש לחזק את חובת שמירת ההלכה. זהו חיזוק הדת. לשמוע לגדולים שלנו. לשמוע לראשונים כמלאכים, לשמוע לרשב"א, לשמוע לרמב"ם, לשמוע למרן החיד"א, לשמוע להגר"ש אלישיב, לשמוע למרן צ"ל, שתמיד עוררו שאין לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות בפרשת יתרו ופר' ואתחנן ובחג השבועות.

ולכן העומד בעת קריאת עשרת הדברות, יש להעיר לו כי הוא עושה נגד תשובת הרמב"ם ועמו יתר גדולי הדורות. ובפרט אם יש שם אברכים תלמידי-חכמים היושבים בעת הקריאה, ואילו הוא נעמד, כבר הזכרנו דברי שו"ת קול אליהו (או"ח סי' ה) שחייב נידוי, ואם כי אין אנו עושים כך, מכל מקום נלמד כמה חמור הדבר. וכן מבואר בספר ווי העמודים על היראים (סי' לו אות ט), פתח הדביר (סי' קמו אות ג), שו"ת ציץ הקודש (סי' כו אות ט), שדי חמד (פאת השדה מערכת ב כלל כט), נוה שלום (חזן, הל' קריאת התורה אות כב), כף החיים (סי' קמו אות כג), שו"ת באר משה - להג"ר משה שטרן (ח"ח סי' ס), ומרן צ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' טז סק"ג), שו"ת יחיה דעת (ח"א סי' כט, ח"ו סי' ה) שאין לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, וכך ההלכה למעשה.

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בס"ד, כ"ו שבט תשס"א
152-2-760/פ"א

זכר למחצית השקל

אודות השאלה בענין שיעור של "זכר למחצית השקל", כמה צריך לתת בשנה זו. תשובה. ידוע שמנהג הספרדים לתת מצות זכר למחצית השקל לצדקה, כפי השיעור שהיו נוהגים בזמן שבית המקדש היה קיים, והוא כתשעה גרם כסף טהור, וכמבואר בליקוט יוסף מורים (עמ' תקפד).

ולפי מה שברקנו היום, מחיר גרם כסף טהור הוא 2.85 שקל, ולפי זה תשעה גרם כסף טהור הוא 25.65 ₪.

וטוב לתת כ- 26 ₪ לנפש.

בברכת התורה,
יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

